

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на тема “Лексикални и фразеологични единици в говорите на Западно и Югозападно Косово“

На първо място искам на поздравя Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ за възможността, която предоставят на млади изследователи в областта на албанския език, да се обучават в докторантско ниво и да защитават дисертации под ръководството на преподаватели с висока научна лингвистична подготовка.

Магистър Афърдита Абдулахи кандидатства за придобиване на научната степен „доктор“ в областта на езикознанието, като представя пред научното жури за защита дисертация на тема „Лексикални и фразеологични единици в говорите на Западно и Югозападно Косово“, разработена под научното ръководство на доц. д-р Екатерина Търпоманова.

Като цяло дисертацията въплъщава дългосрочна, сериозна и пълноценна работа, която е плод на индивидуален труд и на сътрудничеството докторант-научен ръководител по пътя към крайния резултат. Авторката е постигнала поставената цел и е представила като цяло добре богатството и многообразието на лексиката от този ареал, различните пластове и процеси, които са се развили през вековете и в наши дни, както и взаимоотношението ѝ с книжовния албански език и с чуждите езици, с които албанският и говорите от този ареал са в контакт. Всичко това показва, че

трудът се е справил добре с проблематиката, която си поставя за цел да разгледа и в този смисъл е пълноправно самостоятелен труд.

Ето кои са основните качества и достижения на дисертацията:

1. Първият принос на дисертацията е изборът на темата и на обекта на изследването. Със съгласието на научния ръководител, авторката е избрала като обект на изследването тази област, която съответства на тясната ѝ специализация и е в пряк интерес на работата ѝ в Института по албанология в Прищина, на албанското езиковедство, а също и в по-широк план (представените материали и интерпретации правят темата ценна за балканските езиковедски проучвания и особено за изследванията на връзките на албанския език със славянските езици, с турския език и др.)

2. Авторката на дисертацията познава добре предшестващите изследвания на лексикалното богатство на Косово (И. Айети, А. Зюмбери, М. Ахметай, Л. Мулаку, К. Мурати, Ш. Шслямай, М. Хамити, С. Гаши и др., както и от чужди албаноолози). Тя предприема проучване с подобен обхват, за да допълни тези изследвания, а също да каже и своето мнение.

3. Дисертацията има за научен обект материал, който идва от два основни източника:

а. От прякото проучване и събиране на лексикален материал на терен в няколко области като Гякова, Юник, Дечан, Иснич, Клина, Раховец, Дзърдза и др., като са интервюирани 60 информатора, от които 20 мъже и 40 жени (едно съотношение, което трябва да бъде оценено).

б. Втори важен източник е лексикалният материал, включен в монографиите, посветени на диалектните говори, а също в диалектните речници, издадени върху различни говори от платото на Дукагини, като А. Сула, Х. Муяй, Й. Гочи, К. Мурати, А. Зюмбери, И. Бадалай, Н. Паязити, Ф. Дуляй, Н. Бериша, С. Гаши, Ш. Ислямай и др.

4. Дисертацията е замислена като концепция от две части: научно изследване на лексикалните единици в говорите от Западно и Югозападно Косово и речников лексикален материал, представен като отделен кратък Речник (включва около 1000 лексикални единици, което носи достатъчен материал за анализ, за извличане на типологии, сходства и различия).

Научният анализ е разпределен в 5 глави, които се предшестват от въведение и предисловие. В предисловието се дава в кондензиран вид необходимата информация за обекта на изследването, за методологията на работата и за научния принос в съвременните изследвания на албанския език. В частта „Географски обхват на региона на Западно и Югозападно Косово“ е включена енциклопедическа информация за релефа, климата, растителността, селищата и т.н., с които са свързани и различни названия, събрани и анализирани по-късно.

5. В цялата дисертация се потвърждава отново, че диалектната и поддиалектна лексика е представена със своите характеристики, типични за различните езикови ареали, които се проявяват и в множеството наименования за един денотат (мотивирани от реалии, свързани с материалния и духовен живот на жителите), в богатството на значения и фразеология, редом с разнообразието и богатството на фонетичните варианти на думите.

6. В труда се проявява ясно тенденцията за ограничаване на употребата на диалектната и поддиалектна лексика, дори за обедняване и отпадане на част от нея, поради бурното развитие на албанското общество, а също в резултат на влиянието и натиска от страна на книжовния език върху нея. Неразделно с това е разгледан и оценен фактът, че диалектната лексика е неизчерпаем източник за обогатяване на лексикалния фонд на книжовния език.

7. Трудът демонстрира като цяло ясна научна обосновка, като обединява преход от дедукция към индукция и обратното. Преди да стигне до представяне, анализ, интерпретация и оценка на лексикалния и фразеологичен материал от Западно и Югозападно Косово, авторката се спира на албанската диалектна лексика като цяло, на значението ѝ и на достиженията и проблемите в тази област. В дисертацията е включена в сбитата форма съществена информация, предшестваща интерпретациите общоалбанска лексика – диалектна лексика на езиковия ареал, която е обект на изследването.

8. Авторката се спира накратко на понятия като *албански език*, *стандартен език*, *косовски*, *диалект*, *етнолект*, *обща лексика*, *диалектна лексика*, *диалектизъм* и др., с което показва стабилната си научна подготовка и яснота на мисленето и разсъжденията. С конкретни примери тя илюстрира разликите между гегийски и тоскийски, особено в областта на лексиката. Стойностно е подчертаването на основните групи на диалектната лексика и съпоставката им в двата диалекта: думи с различен фонетичен състав, но с еднакво значение в бинарна опозиция; изходни форми на думите, от които произтичат думи с различен фонетичен състав, но с еднакво значение, както и различни думи с едно значение в говорите и диалектите, които носят голямо обогатяване на синонимните редове на думи, които са хипероними в стандартния албански език.

9. Дисертацията представя методически и научно точно лексикалния материал, свързан със Западно и Югозападно Косово, като се спира на четири тематични лексико-семантични сфери: лексикална сфера на названията на животните (класификации по видове: за крави, кози, овце, кучета, коне и др., като в рамките на всяка парадигматична група се съдържа информация за понятийните елементи, върху които е създадено названието,

като цвят, възраст, размер на тялото и др.); названия на полски и селскостопански растения (с приятно съчетание на историческа информация, касаеща процеса на заемане и проникване на някои наименования в албански от други езици, като представянето на темата става чрез тематични групи като *полски растения, дървесни видове, тревисти растения* и др., като за яснота са дадени и номенклатурни названия като сортове ябълки или сливи и др.) Интересна е частта „Названия за облекло“ (с преобладаване на етнографска информация); „Названия за ястия в народната кухня (включени са десетки названия на ястия).

10. Дисертацията се спира на заемките в лексиката от разглеждания ареал, най-вече на две основни групи: славянски и турски заемки. Основно и естествено най-значимо място заемат заемките от славянски езици, сред които сръбски, черногорски и български, като анализът представя времето на проникването им, историческите и културни причини, както и пътя на проникване в албански език. Авторката разширява сферата на заемките, като включва топономастика, ономастика, дори словообразуване (случая с някои представки и наставки). Интерес представлява краткия речник от единици на това езиково равнище.

Ориенталските заемки също съставляват част от труда с научен интерес. Авторката се спира на турските заемки, особено в Призренския говор, където се среща най-голям брой турски заемки (там живеят етническа група, която говори турски, но не говори нито съвременен турски, нито османски, а смесен вариант). Тук също, след като е разгледана тематичната област на заемките от турски, е представен речник от най-известните единици).

11. Дисертацията разглежда и фразеологията от ареала на Западно и Югозападно Косово, като разглежда проблеми като фразеологията в живота

на албанците и класификация на фразеологизмите по структурен, семантичен и лексико-граматичен критерий. Авторката прави и етнокултурен разрез, като разглежда фразеологичните единици (около 300 на брой - добро количество за анализ) и като част от народните изрази (проклетия, пожелания, клетви и др.).

12. Лексикалният материал е представен и от словообразователна гледна точка. След дихотомното разделяне на основни и производни думи, авторката се спира на четири категории чрез таксономичното групиране, прието в морфологията и словообразуването: производни думи, сложни думи (композитни), слети думи, с предпоставен член (смесен член). И тук като цяло е работено внимателно и са дадени основните типове словообразуване и средства за осъществяването им (основни активни и производителни словообразователни морфемии в езиковия ареал, който е обект на изследване, а и в по-широк план).

13. Научен интерес представлява пета глава, където е направена съпоставка с изоглосите на Диалектния атлас на албанския език. Там са извлечени статистически данни от значимо диалектоложко естество, като за около 150 лексически единици е дадена важна информация чрез метода на лингвостатистиката.

14. Трудът завършва със стойности изводи, които като цяло са научно точни, макар че към тях можеше да се добавят и отворени проблеми, които чакат своето решение в бъдеще.

15. Библиографията на труда можеше да бъде по-обширна, тъй като дисертацията третира десетки явления и процеси, касаещи всички езикови равнища.

16. Езикът на дисертацията е консолидиран и има гъвкав синтаксис.

Естествено е в трудове от подобен обем да се забележат някои слабости. Мнението ми е следното:

1. Трудът би бил по-пълнокръвен, ако беше включил като отделна част абстрактната лексика в ареала на Западно и Югозападно Косово.

2. Трудът можеше да включва като отделна глава отношенията между диалектната лексика на този ареал и стандартния албански език.

3. В дисертацията би трябвало да се избегнат обобщаващи заглавия от типа „лексико-семантична класификация на речниковия състав на зоната“, а трябва да бъде просто „класификации“. Никой учен не може да обхване изцяло лексикалното богатство на даден ареал и да направи окончателни таксономични класификации.

4. В дисертацията трябваше обезателно да се включат препратки към двата основополагащи трудове по албанска фразеология на Яни Томаи – монографията и фразеологичния речник с научен предговор.

5. Използвани са термините „славизми“ и „турцизми“ вместо „лексикални заемки“, а чрез тях се подразбират най-общо „ненужни заемки, които са заменими в езика“. В това отношение можеше да се добавят пояснения, тъй като наблюдаваме неясноти и в названието на частта „Думи с фонетично съдържание и еднакво значение“, а трябва да бъде „Думи с различно фонетично съдържание и еднакво значение“.

В заключение на настоящата рецензия смятам, че дисертацията „Лексикални и фразеологични единици в говорите на Западно и Югозападно Косово“, разработена от магистър Афърдита Абдулахи под ръководството на доц. д-р Екатерина Търпоманова отговаря на изискванията за защита пред научно жури и има необходимите качества за присъждане на Афърдита

Абдулахи Дърмаку на образователната и научна степен „доктор“ в направление „Общо и сравнително езикознание“.

Тирана, 27.03.2020

Рецензент: Проф. д-р Валтер МЕМИША